

DONLI O‘SIMLIKLARDA UCHRAYDIGAN KASALIKLAR

Xoliqova Mohinur Mahmud qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish inustituti talabasi

Annotatsiya: Donli ekinlar — don uchun ekiladigan eng muhim qishloq xo‘jaligi ekinlari guruhi, don ekinlari doni insonning asosiy oziq-ovqat mahsuloti, sanoatning ko‘pgina tarmoqlari uchun xom ashyo, shuningdek, chorva mollari uchun yem. Ushbu maqolada donli ekinlar, ularning turlari va zararkunandalariga qarshi kurashish to‘g‘risida yetarli ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Donli ekinlar, zararkunandalar, sanoat, saqlash, tayyorlash, kimyoviy pestitsidlar.

Donning tarkibi va mahsuloti iste‘mol qilinishi jihatdan g‘alladoshlarga mansub g‘alla ekinlari (bug‘doy, javdar, arpa, iyuli, suli, makkajo‘xori, jo‘xori va boshqalar), shu jumladan yormabop ekinlar (tariq, jo‘xori va marjumak va boshqalar), dukkakdoshlarga mansub dukkakli don ekinlari (loviya, no‘xat, soya, vika va boshqalar) bo‘linadi. Don, doncha (caryopsis) — g‘alla ekinlari mevasi yoki dukkakli don o‘simliklar urug‘i; dehqonchilikda yetishtiriladigan asosiy mahsulotlarning biri. Don odam iste‘mol qiladigan oziq-ovqat, un, pivo, kraxmal-patoka, spirt, aralash yem tayyorlash uchun xom ashyo hamda qoramol hayvonlari uchun to‘yimli ozuqa. Donni qayta ishlab olingan mahsulotlar non, makaron, kandolatchilik korxonalarida ishlatiladi. Insoniyat oqsilning 50%, uglevodlarning 70%, yog‘larning 15% ini don mahsulotlaridan oladi. Donning sifati yangiligi, rangi, hidi, ta‘mi, toza iflosligiga, zararkunanda hamda kasalliklar bilan zararlanish darajasi va boshqalar ko‘rsatkichlarga qarab baholanadi. Omborlarda saqlanadigan don namligi 14—17%, iflosligi 1% dan ortiq bo‘lishiga yo‘l qo‘yilmaydi (yana qo‘shimcha Don ekinlari, Dukkakli don ekinlari). Bug‘doy bozori oziq-ovqat xavfsizligi tizimini shakllantirish va ishlashida muhim ro‘l o‘ynaydi. Bug‘doy mahsuloti O‘zbekistonning asosiy oziq-ovqat mahsulotlaridan biri hisoblanadi va hozirgi vaqtda respublika nafaqat o‘zining don va unga bo‘lgan ichki ehtiyojlarini qondiribgina qolmay, balki bir qator mamlakatlarning ehtiyojlarini eksport orqali qondirmoqda.

Bug‘doy ekish jarayonida zararkunandalar va kasalliklarga qarshi kurashish juda muhimdir. Bug‘doyning ba‘zi keng tarqalgan zararkunandalari va kasalliklari va ularga qarshi kurash usullari. Bug‘doy kasalliklari va hasharotlar zararkunandalariga qarshi kompleks kurash asosan kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash bilan to‘ldirilgan profilaktikaga asoslangan. Oldini olish va nazorat qilish jarayonida kompleks nazorat, jismoniy nazorat va biologik nazoratning kombinatsiyasi qo‘llab-quvvatlanadi va kimyoviy pestitsidlardan foydalanish kamayadi, bug‘doy ishlab chiqarish ifloslanishsiz yashil oziq-ovqat standartiga yetishi mumkin.

Kompleks profilaktika va nazorat choralari asosan quyidagi usullarni qo‘llaydi:

1. Yuqori sifatli, ko‘p chidamli va yuqori hosilli bug‘doy navlarini targ‘ib qilish. Stressga kuchli qarshilik, rivojlangan ildiz tizimi, yuqori rentabellik va kuchli kleykovina.

2. Bug‘doy shirasiga qarshi kurash. Pestitsidlardan foydalanish, chunki pestitsidlar purkalgandan keyin uzoq vaqt davomida o‘simlikning parenximasiga tez kirib boradi va o‘simlik yuzasida suyuqlikning qoldiq miqdori juda kichik, shuning uchun tabiiy dushmanlarga zarar juda kichik.

3. Bug‘doyda ikkinchi avlod armiya qurti bilan kurashish. Ulardan biri kattalar sonini kamaytirish va zararni kamaytirish uchun kattalarni tuzoqqa tushirish va o‘ldirish uchun qora yorug‘likdan foydalanishdir. Ikkinchisi, kattalarni tuzoqqa tushirish va o‘ldirish uchun shirin va nordon kuya tuzog‘idan foydalanish. Bu nisbat oq sharobning 1 qismi, suvning 2 qismi, shakarining 3 qismi va sirkaning 4 qismidir. Aralastirgandan so‘ng, 90 foizli kristalli triklorfon eritmasining 1 qismini qo‘shing. Yaxshilab aralastirgandan so‘ng, ularni kuya tuzog‘ining idishlariga soling va har bir 10-15 mu uchun 1 dona qo‘ying. Kun davomida qopqog‘ini yoping, kechqurun uni oching va armiya qurtlarining ikkinchi avlodining paydo bo‘lishini kamaytirish uchun ikkinchi kunning erta tongida o‘lik kuyalarni olib tashlang. Uchinchisi, dalada tuxum yig‘ish, katta yoshdagi tuxum qo‘yish davrida dalada tuxum massasi bo‘lgan o‘simliklarning barglari va barg uchlarini terish, ularni yoqish uchun dala tashqarisiga olib chiqish va har 2-3 kunda bir marta terish. , ketma-ket 2 dan 3 martagacha. To‘rtinchidan, kimyoviy nazorat, 75-100 gramm 90 foiz kristalli triklorfon va 80 foiz triklorfon tezkor kukunidan foydalaning, eritish uchun oz miqdorda issiq suv qo‘shing va zaharli tuproq hosil qilish va tarqatish uchun 20 kg

mayda qum bilan teng ravishda aralashtiriladi; yoki deltametrin 2,5 foiz EC 3000 marta suyuqlik bilan aralashtiriladi.

Xitoy don qo'ng'izi ham, loviya qo'ng'izi singari, loviya, burchoq, no'xat va sigir no'xat, yasmiq donlariga zarar yetkazadi. Qo'ng'izning tanasi kalta oval shaklda; rangi qizg'ish qo'ng'ir, qanotustliklari bo'ylab g'uj joylashgan kalta tuklardan iborat qora va och rangli dog'chalar o'tadi. Orqasining old qismining asosi uchiga nisbatan kengroq. Keyingi boldirlarining ichki tomonida tishchalar bor. Qo'ng'izning tana uzunligi 2,5—3,5 mm keladi. Erkak qo'ng'izlarning mo'ylovlari taroqsimon, uzun o'siqchalari bo'lgan 8—10 bo'g'imli, urg'ochilarining mo'ylovlari esa tasbehsimon shaklda. Ana shu belgilarga qarab, erkak va urg'ochilarni bilib olish oson. Lichinka va g'umbagi loviya qo'ng'izining lichinka va g'umbagiga juda o'xshaydi. Omborlarni dezinfeksiya qilish uchun eng yaxshi preparat sinil kislotadir. Binoning har 1 m³ ga 100 g natriy sianid va 200 g sulfat kislotasi sarflanadi. Dezinfeksiya qilishda binoning har 1 m³ ga 15—35 g hisobidan metil bromid yoki 400—450 g hisobidan xlor aralashmasi yoki 25—35 g hisobidan xlorpikrin ishlatiladi ham bo'ladi. Oziq-ovqatga ishlatiladigan loviya va dukkaklar termik usulda ham yuqumsizlantiriladi. Bu zararkunanda tushgan dalalarda qo'ng'izlar uchayotgan davrda o'simliklar 12 % li geksaxloran dusti bilan changlanadi.

Malhamchi qo'ng'izlar lichinkalik stadiyasida zararsizgina emas, balki qizil bosh shpanka singari, chigirtka ko'zachalarida parazitlik qilib foyda ham keltiradi. Voyaga yetgan qo'ng'izlar no'xat, beda, zig'ir, xantal, soya, indov gullarini, ba'zan barglarini ham kemiradi. Biroq bu qo'ng'izlar lalmikor ekinlardagina sezilarli darajada zarar yetkazadi. Malhamchi qo'ng'izlarning tanasi cho'zinchoq bo'lib, yon tomonlari birmuncha siqilib turadi. Oldingi ko'kragi qanotustliklarining tubiga qaraganda torroq. Mo'ylovlari to'g'nag'ich shaklida bo'lib, tasbehsimon bo'g'imli, oldingi va o'rtancha oyoq panjalari besh bo'g'imli, keyingi oyoqlarini to'rt bo'g'imli; qalqonchasi yaqqol ko'rinib turadi. Kurash choralari. Qizil bosh shpankaga qarshi kurash uchun belgilangan tadbirlar amalga oshiriladi. Malhamchilarning lichinkalari foydali bo'lganligi uchun, bu zararkunandalar ekinlarga bevosita tahdid qilgan hollardagina ularga qarshi kurash choralari qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кимсанбоев Ҳ.Ҳ ва бошқалар. Умумий ва қишлоқ хўжалик энтомологияси. Тошкент – 2003
2. Fayzullayev B., Ahmedov S.I., Xudoyqulov A.M. Qishloq xo‘jalik entomologiyasi va karantin asoslari fanidan laboratoriya mashg‘ulotlari. Samarqand – 2014.
3. Fayzullayev B., Nishonov N. Hasharotlar ekologiyasi fanidan amaliy mashg‘ulotlar. Samarqand – 2015.

Research Science and Innovation House

